

MARIJAMPOLĖS APSKRITIES SUDURTINIAI ORONIMAI

Dalia Sviderskienė

Lietuvių kalbos institutas, P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius, Lietuva

El. paštas: dalia_sviderskiene@lki.lt

Lietuvių toponimikos darbai, kaip jau ne kartą minėta, daugiausia grindžiami atskirų šios mokslo srities klasių, subklasių tyrimais. Vienos tokios klasės didesnė dalis toponimų – kalnų vardai, arba oronimai, – ištirta darybos aspektu (Vanagas, 1973, p. 209–219): nustatytos pagrindinės darybos tendencijos, dažniausi darinių atsiradimo būdai, derivaciniai afiksai ir kt. Nors atskiriems darybos būdams iliustruoti pateikiama po keletą oronimų, tačiau išvados apie jų darybos polinkius daromos remiantis visais turimais oronimijos duomenimis.

Iš specialesnių toponimų klasių tyrimų galima paminėti I. Mickienės daktaro disertaciją (Mickienė, 2001), kurioje darybiškai patyrinėta ir arealinė oronimija, nustatyti produktyviausi kalnų vardų darybos tipai (ten pat, p. 80–91). Tęsiant šių onimų analizę arealiniu aspektu, buvo pasirinkti tarpukario Lietuvos Marijampolės apskrities kalnų vardai.¹ Jie fiksuoti trylikoje valsčių: Balbiėriškio, Gudėlių, Igliškėlių, Kalvarijos, Kazlų Rūdės, Krosnės, Liubavo, Liudvinavo, Marijampolės, Prėnų, Sasnavės, Šilavoto ir Veiverių; užrašyta apie 800 vnt. Tai aukštumų, kalnų, kalvų, piliakalnių ir kt. vardai. Siekiant juos išskirti iš kitų toponimų, jiems suteikiamas tarptautinis terminas *oronimai*. „*Oronimai* (gr. *oros* „kalnas“ + *onyma* „vardas“) – kalnų arba kitų žemės paviršiaus aukštumų vardai; siaurąja reikšme – tik kalnų vardai“ (LKE, p. 446).

Lietuvių toponimikai skirtuose darbuose šie vietovardžių klasės vienetai vadinami nevienodai: *kalnų vardai*, *kalnų pavadinimai* (Tarvydas, 1958); *kalnų vardai* (Maciejauskienė, 2002; 2002 a; Razmukaitė, 2002); *oronimai* (Mickienė, 2001; 2002); greta tarptautinio termino *oronimai* vartojamas lietuviškas atitikmuo *kalnų vardai* (Bilkis, 1997; 1998; Maciejauskienė, 2001; Vanagas, 1970; 1973). Slavų kalbų toponimikos terminų sistemoje vyrauja tarptautinis terminas *oronimai*, *oronimas* (Podolskaja, 1978, p. 104–105; Superanskaja, 1973, p. 186; Šmilauer, 1963, p. 8), minėti terminai vartojami ir naujausiuose lingvistinių terminų žodynuose (Dubois, 2001, p. 337; Glossary of Terms..., 2002, p. 143). Skirtumas tas, kad pastaruosiuose šiuo terminu vadinami ne tik kalnų, kitų žemės paviršiaus aukštumų vardai, bet ir kalnų grandinės ar pan. Lietuvoje realiai, kaip žinoma, kalnų nėra. Jais paprastai pavadinamos tos pakilės žemės paviršiaus vietos, kalvos, kurios siekia daugiausia kelias dešimtis metrų aukščio (plg. Vanagas, 1973, p. 209, 215).

Siekiant, kad būtų išlaikyta lietuvių toponimikos terminų sistema², šiame straipsnyje greta tarptautinio termino *oronimai* vartojamas lietuviškas atitikmuo *kalnų vardai*.

---

¹ Dėl medžiagos, naudojamos analizei, plačiau žr.: Sviderskienė, 2005, p. 91.

² Kiekvienai toponimų klasei pavadinti yra sukurtas terminas (terminai): lietuviškas ir tarptautinis.

Pirmą kartą publikuojama medžiaga darybos aspektu pirmiausia buvo tirama laikantis A. Vanago hidronimų darybos analizei pasirinktos struktūrinės-gramatinės klasifikacijos (Vanagas, 1970, p. 21–27). Pagal ją oronimai skiriami į pirminius, antrinius, pastarieji į vedinius (priešdėlių, priesagų, galūnių), sudurtinius ir sudėtinius. Paaiškėjus, kad sudurtiniai oronimai yra produktyviausi kalbamo arealo (beje, kaip ir visos Lietuvos) dariniai (~47%), šiame straipsnyje nuspręsta apsiriboti išsamia jų analize.³ Kiti darybos tipai dėl oronimų gausos dėmesio sulauks kitame straipsnyje.

Taigi šio straipsnio tikslas – nustatyti Marijampolės apskrities didžiausios darinių grupės – sudurtinių oronimų – darybos ir kilmės bruožus.

Aptariant bendrinės leksikos dūrinius, manoma, kad patogiausia juos suskirstyti pagal tai, iš kurių kalbos dalių yra atsiradę dūrinių sandai (plg. Ambrazas, red. 1996, p. 150–166). Šiame straipsnyje minėtu aspektu bus vertinami Marijampolės apskrities sudurtiniai oronimai.⁴ Pagal tai, iš kurių kalbos dalių atsirado abiejų sandų leksemos, jie skirstomi į grupes: I – dariniai iš dviejų daiktavardžių; II – dariniai iš būdvardžių ir daiktavardžių; III – darinys iš skaitvardžio ir daiktavardžio; IV – dariniai iš veiksmažodinių formų ir daiktavardžių. Atsižvelgiant į tai, kas (bendrinis žodis, asmenvardis ar vietovardis) yra sudurtinių oronimų pirmųjų sandų kilmės šaltinis, pirmosios grupės oronimai smulkiau skirstomi į pogrupius: 1) pirmieji sandai iš bendrinių žodžių (apeliatyvų); 2) pirmieji sandai iš asmenvardžių ir apeliatyvinių asmenų pavadinimų; 3) Pirmieji sandai iš kitų vietovardžių; 4) galimos dvejopos kilmės pirmieji sandai.⁵

Mėginant išryškinti sandūros būdu sudarytų oronimų darybos ir kilmės bruožus, neišleistina iš akių ir tai, kad kalbamo arealo oronimijai būdingi dviejų sandų dūriniai. Jie yra determinatyviniai⁶ dariniai, toponimizacijos procese susidarę iš dviejų savarankiškų leksemų, pvz.: **Balt-kalnis**: *báltas, kálnas*; **Éln-ia-kalnis**: *élnias, kálnas*; **Karčėm-vietė**: *karčėmà, vietá*; **Ūž-ia-raistis**: *ožýs, raístas*; **Žal-ià-kalnis**: *žálias, kálnas* ir kt., o ne kilę iš struktūriškai sudurtinių žodžių, kaip antai: **Balnākalis**: *balnākalis*; **Malūnkalis**: *malūnkalis*; **Pīliakalis**, **Pīliākalis**: *pīliakalis, pīliākalis*; **Pūskalis**: *pūskalis* ir pan.

³ Dėl medžiagos pateikimo, vertinimo kriterijų, kt. nuostatų plačiau žr.: Sviderskienė, 2005, p. 92–93. Tokiu visų vietovardžių klasių (subklasių) vienetų vertinimu remtasi ir šiame straipsnyje tiriant oronimus.

⁴ Nuo galimų kitų tyrimo aspektų (vertinimo pagal sudūrimo būdus, jungiamuosius balsius ar net galimybės apie dūrinius kalbėti kaip apie tam tikrus mišrios darybos (drauge ir galūnės) darinius) straipsnyje atsiribojama, nes tai nėra tiesiogiai susiję su svarbiausiu straipsnio tikslu, be to, tai išplėstų ir jo apimtį.

⁵ Nustatant oronimų pamatinius žodžius (bendrinius žodžius, asmenvardžius, kitus vietovardžius), naudotasi šiais pagrindiniais šaltiniais: *Lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius, 1956–2002, t. 1–20; *Lietuvių pavardžių žodynas*, Vilnius, 1985, t. 1, 1989, t. 2; *Lietuvos TSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinynas*, Vilnius, 1976, d. 2 (toliau – ATSŽ); A. Vanagas, *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas*, Vilnius, 1981 (toliau – LHEŽ). Pirmieji du šaltiniai, siekiant išvengti dažnų nuorodų į juos, aiškinant pamatinius žodžius pateikiami šaltinių sutrumpinimų sąraše. Kitų kalbų bendriniais bei tikriniais žodžiams (šiame areale dažniau slavų ir germanų) aiškinti naudojami žodynai, sąrašai, abėcėlinė istorinių asmenvardžių kartoteka (toliau – IAK), taip pat yra įtraukti į šaltinių sutrumpinimų ir literatūros sąrašus.

⁶ Dėl termino žr.: Ambrazas, red., 1996, p. 151; Gaivenis, Keinys, 1990, p. 196; Urbutis, 1978, p. 173.

Paisant anksčiau straipsnyje suformuluotų nuostatų, pereinama prie sudurtinių oronimų analizės grupėse bei pogrupiuose.

I. Dariniai iš dviejų daiktavardžių

1. Pirmieji sandai iš bendrinių žodžių (apeliatyvų). Daiktavardinių apeliatyvinių leksemų oronimuose užfiksuota daugiau negu šimtas (apie 115). Su jomis sudarytų darinių yra apie 200: *Alksn-ì-kalnis* kln. Lbv: liet. *alksnis* „beržinių šeimos medis (*Alnus*)“, *kálnas*⁷; *Apšút-kalnis* kln. Krsn; *Apšút-kalnis* kln. Klvr: liet. **apšútas, apšútas* ar pan., kurių šaknis *apš-* gali būti kilusi iš *apuš-*; šiuo atveju rekonstruoti apeliatyvai būtų sietini su liet. *āpušė, apušė, āpušis, apušis* „medis su drebančiais nuo vėjo lapais; epušė, drebulė (*Populus tremula*)“, plg. pr. *abse* „epušė, drebulė“ (Mažiulis, 1988, p. 42), *kálnas*; *Auks-ia-ravis* kln. Lbv: liet. *auksas* „geltonos spalvos brangusis metalas; kas nors labai geras, puikus“, plg. liet. *auksėti, ėja, -ėjo* „virsti aukso spalvos, raudonuoti“, sl. *rāvas*; *Barabōn-kalnis* kln. Mrj: sl. *barabōnas* „būgnas“, *kálnas*; *Barsuk-ā-kalnis* kln. Ldvn; *Barsù-kalnis* (< **Barsuk-kalnis*) kln. Gdl, Igl, Krsn, Lbv, 2 kln. Ldvn, kln. Mrj: liet. *barsukas* „plėšrus žvėrelis šurkščiais plaukais; opšrus (*Ursus meles*)“, *kálnas*; *Baršč-ia-kalnis* kln. Klvr: liet. *bašštis* „raudonasis burokas (*Beta rubra*); skėtinių šeimos augalas (*Heracleum sibiricum*)“, *kálnas*; *Bažnýt-kalnis* kln. Klvr; *Bažnýt-kalnis* kln. Lbv, Vv: liet. *bažnýticia* „maldos namai (ppr. katalikų ir protestantų)“, *kálnas*; *Bėrž-a-kalnis* kln. Klvr; *Bėrž-ù-kalnis* kln. Gdl: liet. *bėržas* „lapuotas medis balta tošimi (*Betula*)“, *kálnas*; *Bėržýn-kalnis* 2 kln. Klvr, Lbv, kln. Prn: liet. *bėržýnas* „beržų miškas“, *kálnas*; *Bėržiù-kalnis* (< **Bėržiuk-kalnis*) kln. Lbv: liet. *bėržiukas*, plg. liet. *bėržas, kálnas*; *Blus-a-kalnis* aukšt. Igl: liet. *blusà* „parazitinis šokuojantis vabzdėlis (*Pulex irritans*)“, *kálnas*; *Bókšt-a-kalnis* kln. Krsn: liet. *bókštás* „kokio pastato smailas paaukštėjimas, bonia“, *kálnas*; *Brōk-a-kalnis* kln. Lbv: liet. *brōkas* „burokas“, *kálnas*; *Būd-vietis* kln. Vv: liet. *būdà* „palapinė pastogė, namelis (sargo, piemens ar kt.)“, *vietà*; *Bùl-ia-kalnis* kln. Klvr: liet. *bùlius* „veislinis jautis“, *kálnas*; *Bùlv-ia-kalnis* kln. Ldvn: liet. *bùlvė* „daržovė, kurios šakniagumbiai turi daug krakmolo; tos daržovės šakniagumbis (*Salamum tuberosum*)“, *kálnas*; *Cìb-a-kalnis* kln. Klvr: liet. *cìbà* „oška“, *kálnas*; *Cìn-a-kalnis* kln. Ss: liet. *cìnas* „alavo ir švino lydinys“, *kálnas*; *Cùkr-a-kalnis* kln. Vv: liet. *cùkrus* „vandenyje tirpstanti saldi medžiaga, ppr. gaminama iš cukrinių runkelių, nendrių“, *kálnas*; *Čiùč-iō-kalnis* kln. Ldvn: liet. *čiùčė, čiùčià* „šuo“, *kálnas*; *Čvarā-kalnis* (< **Čvarak-kalnis*) pklm. Prn: **čvarakas* ar pan., plg. lenk. *czwórak* „troba (barakas) samdiniams (tarnams); keturiabutis namas“ (WSPR, s. 123), *kálnas*; *Darž-ā-vietės* kln. Klvr: liet. *daržas* „žemės sklypas prie sodybos daržovėms“, *vietà*; *Degùt-petis* kln. KzR: liet. *degùtas* „iš beržų žievių ir smalingų kelmų degamas ratų tepalas“, sl. *pěčius*; *Dìrs-ia-kalnis* kln. Ldvn: liet. *dìrsė* „varpinė piktžolė, ppr. auganti rugiuose (*Bromus*)“, *kálnas*; *Dirvón-kalnis* kln. Klvr: liet. *dirvónas* „apleista, nedirbama, sužėlusi dirva“, *kálnas*; *Dulk-ia-kalnis* kln. Klvr: liet. *dùlkė, dùlkės* „labai smulkus krislelis, dalelytė, nuotrupa“, *kálnas*; *Duōb-ia-kalnis* kln. Krsn; *Duob-ia-kalnis* kln. Ldvn; *Duōb-kalnis* kln. Klvr, Vv: liet. *duobė* „iškasta ar šiaip įdubusi vieta žemeje; iškasta tam tyčia vieta linams džiovinti“, *kálnas*; *Dvār-a-kalnis* kln. Vv: liet. *dvāras* „[...] dvarininko ūkis, sodyba“, *kálnas*; *Džiōv-a-kalnis* kln. Ldvn: liet. *džiōvà* „kaitrus, sausas oras, kada viskas gerai džiušta“, *kálnas*; *Éln-ia-kalnis* kln. Gdl: liet. *élnias* „toks atrajojantis šakotaragis gyvulus (*Cervus*)“, *kálnas*; *Gair-ia-kalnis* 2 kln. Vv: liet. *gáirė* „kartelė, kaištis, smaigas; draudyklė; kartelė su vėlevėle; ežiaženklis“, *kálnas*; *Garčýč-ia-kalnis* kln. Krsn: sl.

⁷ Antrieji sandai aptariami išnagrinėjus oronimus pagal pirmuosius sandus (žr. p. 55–56).

garčyčia „garstyčia“, *kálnas*; **Garn-ia-kalnis** kln. Gdl: liet. *garnys* „gandras, gužas (*Ciconia*)“, *kálnas*; **Garn-ia-lizdis** kln. Gdl: liet. *garnys*, *lizdas*; **Grauzt-á-kalnis** kln. Ldvn: liet. *graužtas* „koko kieto valgomo daikto apgraužtas likutis“, *kálnas*; **Griūš-kalnis** kln. KzR; **Grūš-ia-kalnis** kln. Gdl, Krsn; **Grūš-kalnis** kln. Igl: sl. *grīšas*, *grīšė*, *grūšià* „kriaušės medis; kriaušės vaisius“, *kálnas*; **Kačėrg-a-kalnis** kln. Lbv; **Kačėrg-a-kalnis** kln. Klvr: sl. *kačėrga* „žarstiklis, maišiklis“, *kálnas*; **Káč-ia-kalnis** pklm. Gdl: liet. *katė* „naminis gyvulus iš plėšriųjų šeimos (*Felis domestica*)“, *kálnas*; **Káč-ia-dirvonis** kln. Klvr: liet. *katė*, *dirvonas*; **Kálk-ia-kalnis** kln. Klvr: liet. *kálkės* „iš tam tikrų akmenų išdegtas junginys, vartojamas statyboje medžiagoms surišti, sienoms baltinti ar pan.“, *kálnas*; **Kaln-a-pušis** kln. Prn: liet. *kálnas* „aukštas žemės pakilimas“, *pušis*; **Kapč-į-kalnis** kln. Lbv: sl. *kāpčius* „sukastas žemės kauburys (kaupas) lauko ribai, ežiai, sienai pažymėti; ežiaženklis, erekys“, *kálnas*; **Kapin-iū-kalnis** kln. Ldvn: liet. *kāpinės* „numirėlių laidojimo vieta, kapai“, *kálnas*; **Karčėm-vietė** kln. Lbv: sl. *karčėmà* „smuklė“, *vietá*; **Kiřv-a-kalnis** kln. Ldvn: liet. *kiřvis* „įrankis kam kirsti, tašyti“, *kálnas*; **Koplyč-kalnis** kln. Klvr: sl. *koplyčia* „maža bažnyčia“, *kálnas*; **Kryž-ia-kalnis** kln. Gdl, Klvr, Lbv: liet. *kryžius* „stiebas su skersiniu viršutiniame gale – krikščionių kulto simbolis“, *kálnas*; **Krósn-a-kalnis** kln. Lbv; **Krósn-ia-kalnis** kln. Lbv – greičiausiai iš liet. *krósnis* „iš akmenų sukrautas šildomasis pirties ugniakuras“, plg. lenk. *krosna*, *krošna* „ądužiamosios staklės; spreštūvai, rėmėliai“ (Vaitkevičiūtė, 1979, p. 215), *kálnas*; **Krúsn-a-kalnis** kln. Klvr: liet. *krúsnis* „akmenų krūva laukuose“, *kálnas*; **Krūš-a-kalnis** kln. Gdl: liet. *krušà* „ledų krituliai, ledų lietus“, *kálnas*; **Kubįzdal-kalnis** kln. Krsn: liet. *kubįzdis* „kukurbezdalis, pumpotaukšlis (*Lycoperdon*, *Bovista*)“, *kálnas*; **Kùl-ia-kalnis** klv. Vv: liet. *kùlė*, *kulė* „medinis įrankis kalti, tvoklė“, *kálnas*; **Kumėl-varčiai** kln. Prn: liet. *kumėlė* „naminis darbinis gyvulus – patelė (*Equa*)“, *varčiai*; **Kupst-á-balė** kln. Lbv: liet. *kūpstas* „koks nors nedidelis iškilimas“, *balà*; **Láp-a-kalnis** kln. Krsn, Ldvn; **Láp-kalnis** 4 kln. Klvr, 2 kln. Lbv, kln. Ldvn, Vv: liet. *lāpė* „plėšrus šunų šeimos žvėrelis (*Vulpes*)“, *kálnas*; **Lāp-ia-olis** kln. Gdl: liet. *lāpė*, liet. *olà*; **Līzd-a-kalnis** kln. Klvr: liet. *līzdas* „kiaušinių dėjimo, perėjimo ir vaikų auginimo vieta [...]“, *kálnas*; **Luōt-a-kalnis** kln. Gdl: liet. *luōtas* „iš medžio išskobtas laivelis, valtis“, *kálnas*; **Majō-kalnis** (< *Majok-kalnis) kln. Lbv: sl. *majokas* „trianguliacijos punktas“, *kálnas*; **Mešk-ā-kalnis** kln. Ldvn: liet. *meškà* „lokys“, *kálnas*; **Mėl-ia-kalnis** 2 kln. Klvr: liet. *mėliai* „vėdrynių šeimos augalas, paprastasis sinavadas (*Aquilegia vulgaris*)“, *kálnas*; **Melnýč-kalnis** kln. Krsn: sl. *mėlnyčia* „malūnas“, *kálnas*; **Mén-a-kalnis** kln. Klvr: liet. *mėnas* „mėnulis“, *kálnas*; **Mieg-a-kalnis** kln. Vv: liet. *miega*, *miegas* „aruodas“, plg. liet. *miėgas* „fiziologinis ramybės ir poilsio būvis, kai susilpnėja daugelis fiziologinių procesų ir visiškai ar iš dalies neveikia sąmonė“, *kálnas*; **Miest-a-kalnis** kln. Ldvn: liet. *miėstas* „didelė gyvenamoji vietovė, administracijos, prekybos, pramonės ir kultūros centras“, *kálnas*; **Miėž-balė** kln. Lbv: liet. *miėžis* „vasarinis varpinis javas su lukštuotais grūdais (*Hordeum*)“, *balà*; **Mól-ia-kalnis** kln. Klvr, Krsn, Lbv, 2 kln. Ldvn; **Mol-iā-kalnis** kln. Ldvn; **Mol-ia-kálnė** kln. Lbv: liet. *mólis* „rusva žemė, taši, kai drėgna“, *kálnas*; **Mōrk-a-salė** pklm. Klvr: liet. *morkà* „daržovė su rausvu, saldžiu šakniavaisiu (*Daucus*)“, *salà*; **Mōrkv-a-kalnis** kln. Gdl: liet. *morkvà* (žr. liet. *morkà*), *kálnas*; **Obėl-kalnis** kln. Vv: liet. *obelis* „vaisinis medis (*Malus*)“, *kálnas*; **Ol-ā-kalnis** kln. Ldvn: liet. *olà* „žvėrelių ar paukščių urvas, landa“, *kálnas*; **Ož-ia-kalnis** klv. Vv: liet. *ožys* „ožkos patinas“, *kálnas*; **Ōž-ia-raistis** kln. Prn: liet. *ožys*, *raistas*; **Ōž-nugaris** kln. Brb, 2 kln. Ss, kln. Vv; **Ōž-nugarys** kln. Ss: liet. *ožys*, *nūgara*; **Palivark-a-kalnis**, **Palivárk-a-kalnis** kln. Krsn: sl. *palivarkas*, *palivárkas* „atskira dvaro dalis su reikalingais ūkio trobesiais“, *kálnas*; **Parev-ia-kalnis** kln. KzR: liet. **parevis* ar pan., plg. liet. *revà* „kalva, aukštuma“, *kálnas*; **Paú-kalnis** (< *Pauk-kalnis) kln.

KzR: skol. *pauka, paūkas* „didysis (varinis) būgnas“, *kálnas*; **Piėsk-a-kálnis** kln. Brb, Ldvn; **Piesk-ā-kálnis** kln. Ldvn: sl. *pieskà, piėskas* „smėlis“, *kálnas*; **Plyt-kálnis** kln. Lbv, Vv: liet. *plytà* „keturkampis degtas molio luistelis statybai“, *kálnas*; **Prūd-kálnis** kln. Igl; **Prūd-a-kálnis** kln. Klvr: sl. *prūdai, prūdás* „tvenkinys“, *kálnas*; **Pūp-a-kálnis** kln. Ss: liet. *pupà, pūpos* „kultūrinis ankštinis augalas (*Vicia faba*)“, *kálnas*; **Pus-iā-kálnis** kln. Gdl: liet. *pūsė* „viena iš dvejų lygių ar maždaug lygių dalių, antroji dalis“, *kálnas*; **Puš-iā-kálnis** kln. Krsn: liet. *pušis* „visada žaliuojantis medis su ilgais spygliais ir apvaliais kankorėžiais (*Pinus*)“, *kálnas*; **Pušiu-kálnis** (< *Pušiuk-kálnis) kln. KzR: liet. *pušiukė*, plg. liet. *pušis*, *kálnas*; **Rabāt-kálnis** kln. KzR: sl. *rabatà* „darbas, triūsas“, *kálnas*; **Ragōč-šlīs** kln. Šil: liet. *ragōčius, ragōtis* „arklo rankenos ir liemu, padaryti iš dvišako eglės ar beržo kamieno“, *šlīs*; **Raist-a-kálnis** kln. Prn: liet. *raistas* „klampi vieta, apaugusi krūmais ar medžiais, pelkė, lieknas“, *kálnas*; **Rāt-kálnis** kln. Klvr: liet. *rātas* „skritulys su stipiniais arba be jų [...]“, *kálnas*; **Rėv-a-kálnis** kln. Klvr: sl. *rėvas* „griovys“, *kálnas*; **Rūs-vietė** kln. Ss: liet. *rūslys* „patalpa po namu“, *vietė*; **Sien-a-kálnė** kln. Lbv: liet. *siena* „aukšta užtvara, pertvara; ežia, riba“, *kálnas*; **Skirpst-ā-kálnis** kln. Gdl; **Skirpst-ū-kálnis** kln. Vv: liet. *skirpstas* „bukas (*Fagus*)“, *kálnas*; **Skrobl-ū-kálnis** kln. Lbv: liet. *skroblas, skroblūs* „beržinių šeimos medis kieta mediena (*Carpinus*)“, *kálnas*; **Smėl-iā-kálnis** kln. Ldvn: liet. *smėlis* „biri, smulki nuosėdinė arba nuotrupinė uoliena; žemė iš tokios uolienos“, *kálnas*; **Stičk-ā-kálnis** kln. Ldvn: sl. *stičkà* „gairė“, *kálnas*; **Stulp-a-kálnis** kln. Ss; **Stulp-a-kálnis** kln. KzR: liet. *stulpas* „stačias į žemę įkastas rąstas; kuolas, mietas“, *kálnas*; **Sul-takis** klv. Vv: liet. *sulà* „pavasarij iš medžių (ppr. beržų ir klevų) leidžiamos sultys“, *takas*; **Suō-kálnis** (< *Suok-kálnis) kln. Ldvn: liet. *suokà* „suokimas, čiulbėjimas“, *kálnas*; **Sviest-ā-kálnis** kln. Klvr: liet. *sviestas* „iš grietinės gaunami standūs riebalai“, plg. *žemė kai sviestas* „derlinga, gerai įdirbta“, *kálnas*; **Šaltūn-a-kálnis** kln. Gdl; **Šaltūn-kálnis** kln. Gdl: liet. *šaltūnis* „iš žemės tekanti vandens versmė“, *kálnas*; **Šermukšn-iā-kálnis** kln. Ldvn: liet. *šermukšnis* „erškėtinių šeimos medis raudonomis uogomis (*Sorbus*)“, *kálnas*; **Šėšk-a-kálnis** kln. Klvr; **Šėšk-a-kálnis** kln. Vv: liet. *šėškas* „plėšrus kiaunių šeimos žvėrelis (*Mustela putorius*)“, *kálnas*; **Šiauš-ā-kálnis** kln. Igl: liet. *šiaušai* „kaliaropė(?)“, *kálnas*; **Šikn-a-kálnis** kln. Vv; **Šikn-a-kálnis** kln. Šil, Vv: liet. *šiknà* „užpakalis, sėdynė; kokio daikto storagalys, apačia“, *kálnas*; **Šlait-kálnis** kln. Klvr: liet. *šlaitas* „kalno šonas, atkalnė“, plg. liet. *šlaitas, -à* „šlainus, nuolaidus“, *kálnas*; **Šlėn-a-duobė** kln. Klvr: liet. *šlėna, šlėnas* „pilkšvai melsvas arba balkšvas glitus molis su organinių medžiagų priemaišomis“, *duobė*; **Špic-ā-kálnis** aukšt. Mrj: liet. *špicas* „smailusis galas, smaigalys“, *kálnas*; **Šūd-kálnis** kln. Šil: liet. *šūdas* „kas niekam tikęs, niekam vertas, labai prastas“, *kálnas*; **Tabōk-a-kálnis** kln. Igl, 2 kln. Klvr; **Tabo-kálnis** (< *Tabok-kálnis) kln. Igl: liet. *tabokà* „bulvinių šeimos augalas (*Nicotiana*)“, *kálnas*; **Tičk-a-kálnis** kln. Gdl, Krsn; **Tičk-a-kálnis** kln. Prn; **Tič-kálnis** (< *Tičk-kálnis) kln. Klvr, Šil: sl. *tičkà* „gairė“, *kálnas*; **Trak-a-kálnis** kln. Igl: liet. *trākas* „aukšta, sausa pieva, apaugusi retais krūmais bei medžiais, miško aikštelė“, *kálnas*; **Vākar-kálnis** kln. Lbv: liet. *vakaraĩ* „viena iš keturių pasaulio šalių, esanti priešais rytus, šalis, kur leidžiasi saulė“, *kálnas*; **Varn-a-kálnis** kln. Ss; **Varn-iā-kálniai** kln. Ss: liet. *vārna* „varnių šeimos paukštis pilkomis ir juodomis plunksnomis (*Corvus corone*)“, *kálnas*; **Vāsar-kálnis** kln. KzR: liet. *vāsara* „šilčiausias metų laikas tarp pavasario ir rudens [...]“, *kálnas*; **Viėš-ia-kálnis** kln. Krsn: liet. *viėšė* „bokštas“, plg. liet. *viėšas, -à* „aiškiai matomas, esantis aikštėje, neprisidengtas“, *kálnas*; **Vyšn-ia-kálnis** kln. Gdl: liet. *vyšnià* „erškėtinių šeimos vaismedis sultingomis, raudonomis su kauleliu uogomis (*Cerasus*)“, *kálnas*; **Zuīk-ia-kálnis** pklm. Krsn: liet. *zuīkis* „kiškis“, *kálnas*; **Zvēn-a-kálnis** kln. Gdl: *zvėnas, plg. sl. *zvānas, zvėnas* „varpas; žvangutis, skambalas“, *kálnas*; **Žibur-kálnis** kln. Prn: liet. *žiburys*

„nedidelis šviesos šaltinis (žibintas, uždegta skala, žvakė ir pan.)“, *kálnas*; **Žiegžd-r-a-kálnis** kln. Klvr: liet. *žiegždrà*, *žiegždras* „rupus smėlis, žvyras, žvirgždas“, *kálnas*; **Žvak-iā-kálnis** kln. Ldvn: liet. *žvakė* „kas savo forma panašus į tokį daiktą“, *kálnas*; **Žvyr-a-kálnis** kln. Gdl, Klvr; **Žvyr-a-kálnis** kln. Klvr; **Žvyr-ia-kálnis** 2 kln. Gdl, kln. Igl, Ldvn; **Žvyr-ia-kálnis** kln. Ldvn; **Žvyr-kálnis** 2 kln. Gdl: liet. *žvyras* „smėlio, žvirgždo ir gargždo mišinys“, *kálnas*; **Žvirgžd-a-kálnis** kln. Krsn, 2 kln. Lbv; **Žvirgžd-ā-kálnis** 2 kln. Lbv; **Žvirgžd-a-kálnis** kln. Klvr: liet. *žvirgždas* „smulkiai sudaužyti akmenys; mažas akmenukas“, *kálnas*; **Žvirgžd-al-kálnis** kln. Ldvn: liet. *žvirgždalas* „visoks žvirgždas“, *kálnas*.

2. Pirmieji sandai iš asmenvardžių ir apeliatyvinių asmenų pavadinimų. Jų yra 96: **Aūz-ia-kálnis** kln. Vv: pvd. *Aūzas*, *kálnas*; **Bagdōn-kálnis** kln. Ldvn: pvd. *Bagdōnas*, *kálnas*; **Bāgdž-ia-kálnis** kln. Igl: pvd. *Bagdžys*, *Bāgdžius* ar pan., *kálnas*; **Bajōr-kálnis** kln. Igl, Vv: pvd. *Bajōras* arba liet. *bajōras* „privilegiuotas žemdirbys, ppr. privilegiuotas vidutinis dvarininkas; privilegiuotos kilmės žmogus, šlėkta“, *kálnas*; **Baliūl-ia-kálnis** kln. Krsn: pvd. *Baliūlis*, *kálnas*; **Baniōn-kálnis** kln. Prn: pvd. *Baniōnis*, *kálnas*; **Beliūn-kálnis** kln. Igl: pvd. *Beliūnas*, *kálnas*; **Beržinsk-a-daržis** kln. Ldvn: pvd. *Beržinskas*, *daržas*; **Bīz-a-kálnis** kln. Vv: pvd. *Bīzas* arba liet. *bīzas* „kas bizinėja; nuskurėlis, nusibaigėlis; tinginys“, *kálnas*; **Bliūdž-ia-kálnis** kln. Mrj: pvd. *Bliūdžius* arba liet. *bliūdžius* „bliūdų pardavėjas; bliūdų taisytojas“, *kálnas*; **Bōb-a-kálnis** 2 kln. Gdl, kln. Prn, 2 kln. Vv: liet. *bōba* „ištekėjusi moteris; sena moteris, senė“, *kálnas*; **Bob-a-laukis** kln. Igl: liet. *bōba*, *laukas*; **Brākš-ia-kálnis** kln. Gdl: pvd. *Brākšis* ar pan. arba liet. *brākšis* „sulysėlis, sunykėlis“, *kálnas*; **Bruso-kálnis** (< *Brusok-kálnis) kln. Igl: pvd. *Brusōkas*, *kálnas*; **Būbl-ia-raistis** kln. Prn: pvd. *Būblīs*, *raistas*; **Buč-kálnis** kln. Prn: pvd. *Bučys* ar pan., *kálnas*; **Bugar-kálnis** kln. Vv: pvd. *Būgaras*, *kálnas*; **Cigōn-kálnis** kln. Klvr: liet. *cigōnas*, *-ė* „čigonas“, *kálnas*; **Degūt-petis** kln. KzR: pvd. *Degūtis* arba liet. *degūtis*, *-ė* „kas degutą dega, juo verčiasi“, sl. *pěčius*; **Devér-kálnis** kln. Prn: pvd. *Dèveris* ar pan., *kálnas*; **Drug-ā-kálnis** pklm. KzR: avd. *Drugas ar pan., plg. lenk. pvd. *Drugi* (SNP II, s. 537), vok. avd. *Drug* (Gottschald, 1954, s. 240), *kálnas*; **Duob-a-kálnis** kln. Klvr: pvd. *Dúoba*⁸, *kálnas*; **Gudāč-kálnis** klv. Mrj: avd. *Gudačius ar pan., plg. avd. *Gudac že*, *Guddacze* 1757–1767 m. (IAK), brus. avd. *Гудач* (Biryla, 1969, c. 120), lenk. pvd. *Gudacz* (SNP III, s. 577), dar plg. pvd. *Gudačevskis*, *kálnas*; **Gud-kálnis** kln. Vv: pvd. *Gūdas* arba liet. *gūdas* „baltarusis (kartais lenkas ar rusas)“, *kálnas*; **Jung-ia-kálnis** kln. Vv: pvd. *Jūngas* ar pan., *kálnas*; **Jur-a-kálnis** kln. KzR: pvd. *Jūras*, *kálnas*; **Kād-a-kálnis** kln. Krsn: avd. *Kadas ar pan., plg. pvd. *Kadāuskis*, dar plg. lenk. pvd. *Kada* (SNP IV, s. 427), *kálnas*; **Kalēd-a-kálnis** kln. Gdl: pvd. *Kalēdà*, *kálnas*; **Kēdž-ia-kálnis** kln. Mrj: pvd. *Kedžis* arba liet. *kedžis* „mažo ūgio žmogus“, *kálnas*; **Kīr-ia-kálnis** klv. Vv: avd. *Kiris ar pan., plg. lenk. pvd. *Kir* (SNP IV, s. 620), *Kiri* (ten pat, p. 622), dar plg. avd. *Antoni Kirewicz* 1813 m. (IAK), *kálnas*; **Klajō-kálnis** (< *Klajok-kálnis) kln. Lbv: liet. *klajōkas*, *-ė* „klajūnas, klajotojas“, *kálnas*; **Krūp-a-kálnis** kln. Ss: avd. *Krupas ar pan., plg. lenk. pvd. *Krupa* (SNP V, 309), dar plg. pvd. *Krupaūskas*, *kálnas*; **Kujáusk-a-kálnis** kln. Gdl: pvd. *Kujáuskas*, *kálnas*; **Kundo-kálnis** (< *Kundok-kálnis) kln. Vv: pvd. *Kuñdoka*, *Kundōkas*, *kálnas*; **Lapinsk-a-kálnis** 2 kln. Ldvn: pvd. *Lapīniskas*, *Lapiñiskas*, *kálnas*; **Levōn-kálnis** kln. Ldvn: pvd. *Levonas*, v. *Levōnas* ar pan., *kálnas*; **Lis-ī-kálnis** kln. Lbv: pvd. *Lisys* ar pan., *kálnas*; **Mačiūč-ia-**

⁸ Neatmestina kilmės galimybė iš liet. *duobė* „iškasta ar šiaip įdubusi vieta žemėje; iskasta tam tyčia vieta linams džiovinti“, žr.: *Duōb-ia-kálnis* kln. Krsn; *Duob-iā-kálnis* kln. Ldvn; *Duōb-kálnis* kln. Klvr, Vv.

kalnis kln. Klvr: pvd. *Mačiutà* ar pan., *kálnas*; **Ma-kalnė** (< *Mak-kalnė) aukšt. Ldvn: pvd. *Mākas*, *kálnas*; **Marm-a-kalnis** kln. Brb: pvd. *Marmà* ar pan., *kálnas*; **Martyn-kalnis** kln. Klvr: v. *Martynas*, *kálnas*; **Maskol-ia-kalnis** kln. Ldvn; **Maskol-kalnis** kln. Lbv: sl. *maskōlis*, *maskōlius* „rusas“, *kálnas*; **Mauš-ia-kalnis** kln. Vv: avd. *Maušis ar pan., plg. avd. *Woiciech Mauszas* 1662 m. (IAK), *kálnas*; **Merg-ā-kalnis** kln. Prn: liet. *mergà* „suaugusi netekėjusi moteris, mergina“, *kálnas*; **Obe-kalnis** (< *Obek-kalnis) kln. Ss: avd. *Obekas ar pan., plg. lenk. pvd. *Obek* (SNP VII, s. 6), *kálnas*; **Ōp-a-kalnis** kln. Brb: pvd. *Ōpas*, *kálnas*; **Paliō-kalnis** (< *Paliok-kalnis) kln. Brb: pvd. *Paliōkas* arba liet. *paliōkas*, -ė „lenkas“, *kálnas*; **Pauž-ā-kalnis** kln. Ss; **Pauž-ia-kalnis** kln. Mrj: pvd. *Páuža*, *Paužà* ar pan., *kálnas*; **Petrausk-ā-kalnis** kln. Gdl: pvd. *Petráuskas*, *Petrauskas*, *kálnas*; **Prancūz-a-kalnis** kln. Klvr; **Prancūz-kalnis** kln. KzR, Lbv, 2 kln. Ss, 3 kln. Vv: liet. *prancūzas*, -ė „prancūzų tautos žmogus“, *kálnas*; **Prōp-ia-kalnis** kln. Vv: avd. *Propis ar pan., plg. lenk. pvd. *Prope* (SNP VII, s. 553), vok. avd. *Propp* (Gottschald, 1954, s. 473), *kálnas*; **Prūs-a-kalnis** kln. Klvr; **Prūs-kalnis** kln. Vv: pvd. *Prūsas* arba liet. *prūsas*, -ė „buvusios Rytų Prūsijos, Klaipėdos krašto gyventojas, vokietis; liuteronas“, *kálnas*; **Puōdž-ia-kalnis** kln. Gdl, Klvr: pvd. *Puōdžius* arba liet. *puōdžius* „puodų dirbėjas“, *kálnas*; **Ramōšk-a-kalnis** kln. Mrj: pvd. *Ramoškà*, *kálnas*; **Raūl-ia-kalnis** kln. Mrj: pvd. *Raūlas* ar pan., *kálnas*; **Rudž-ia-kalnis** kln. Gdl: pvd. *Rūdžius* arba liet. *rūdžius* „rudaplaukis“, *kálnas*; **Saldōt-kalnis** kln. Ldvn: sl. *saldōtas* „kareivis“, *kálnas*; **Sesul-ā-kalnis** kln. Klvr: liet. *sesulė* ar pan., plg. liet. *sesuō* „tų pačių tėvų duktė kitiems jų vaikams“, *kálnas*; **Skād-a-kalnis** kln. Krsn: pvd. *Skādas*, *kálnas*; **Striēlė-ia-daržis** kln. Lbv: pvd. *Striēlėcius* arba sl. *striēlėcius* „kas šaudo (iš lanko ar iš šautuvo), šaulys; medžiotojas; eigulys“, *daržas*; **Sūsl-a-kalnis** kln. Vv: pvd. *Suslā* arba liet. *suslā, plg. liet. *suslīs*, -ė; *sūslis*, -ė „kas nususeš, sunykęs, susisukęs“, *kálnas*; **Sūsl-a-margis** kln. Vv: pvd. *Suslā* arba liet. *suslā, plg. liet. *suslīs*, -ė; *sūslis*, -ė, *mārgas*; **Tamōš-kalnis** kln. Ldvn: avd. *Tamōšius*, *kálnas*; **Totōr-kalnis** 3 kln. Krsn: pvd. *Totōrius* arba liet. *totōrius*, -ė „totorių tautų ar genčių žmogus“, *kálnas*; **Trep-kalnis** (< *Trepk-kalnis) kln. Vv: pvd. *Trēpkus* ar pan. arba liet. *trēpkus* „kas daug trepsi, vietoj trepineja“, *kálnas*; **Tried-a-kalnis** kln. Klvr: liet. *triēdžius*, -dė „kas nuolat viduriuoja“, *kálnas*; **Vaičiūn-kalnis** 2 kln. Igl: pvd. *Vaičiūnas*, *kálnas*; **Vait-a-kalnis** 2 kln. Ldvn: pvd. *Vaitas* arba liet. *vaitas* „dvaro paskirtas baudžiauninkų prižiūrėtojas“, *kálnas*; **Valiūn-kalnis** kln. Gdl: pvd. *Valiūnas*, *kálnas*; **Vikt-a-kalnis** kln. KzR: pvd. *Vīktas*, *kálnas*; **Žemaič-ia-kalnis** kln. Krsn; **Žemait-kalnis** kln. Ldvn: pvd. *Žemaitis* arba liet. *žemaitis*, -ė „iš Žemaičių krašto kilęs žmogus“, *kálnas*; **Žyd-a-kalnis** kln. Gdl, Vv; **Žyd-kalnis** kln. Gdl: liet. *žydas*, -ė „žydų tautybės žmogus“, *kálnas*; **Žyd-a-salė** pkln. Klvr: liet. *žydas*, -ė, *salā*; **Žmōg-a-kalnis** kln. Ldvn; **Žmōg-ia-kalnis** kln. Ldvn: liet. *žmogùs* „maštanti ir kalbanti būtybė (*Homo*)“, plg. *sulig žmogum* „žmogaus aukščio“, *kálnas*.

3. Pirmieji sandai iš kitų vietovardžių. Užrašyti trys dariniai. Vieno iš jų pirmasis sandas iš upės vardo, kitų dviejų – iš gyvenamųjų vietų pavadinimų (kaimo ir kaimo dalies vardų): **Kiaulỹč-kalnis** kln. Krsn: *Kiaulỹčia*, *Kiaulỹčia* up. Smn (LHEŽ, p. 155), *kálnas*; **Kradun-kalnis** (< *Kradunk-kalnis) kln. Šil: *Kradunkai* k. dalis Šil⁹, *kálnas*; **Tabar-ā-kalnis** kln. Klvr: *Tabarā* k. Jrgž (ATSŽ, p. 312), *kálnas*.

4. Galimos dvejetainės pirmieji sandai. Keliais atvejais buvo neįmanoma nustatyti, ar dūrinių pirmieji sandai susidarę iš augalų, paukščių, gyvūnų pavadinimų ar pan. kilusių asmenvardžių, ar iš apeliatyvų – paukščių, augalų, gyvūnų pavadinimų ar kitų bendrinių

⁹ Vietovardis fiksuotas tarpukario Lietuvos tiriamos apskrities anketose.

žodžių: **Būk-a-kalnis** kln. Vv: liet. *būkas* „parkuose auginamas ažuolinių šeimos medis (*Fagus*)“ arba liet. *būkas*, -à „nesmailus, atbukęs“, *kálnas*; **Buk-a-kalviai** kln. Klvr: liet. *būkas* arba liet. *būkas*, -à, *kalvà*; **Kiel-ia-kalnis** kln. Ldvn: pvd. *Kiēlius* arba liet. *kīelē*, *kīelē* „nedidelis paukštis ilga uodega, ledspira (*Motacilla*)“, *kálnas*; **Krūčk-a-kalnis** kln. Ldvn: pvd. *Krūčkas* arba liet. *krūčkas* „griežtis, sėtinys (*Brassica napus*, *Napobrassica*)“, *kálnas*; **Vart-a-kalnis** kln. Prn; **Várt-kalnis** kln. Šil: pvd. *Vartas* ar skol. *varià* „saugojimo veikla, darbas“, *kálnas*; **Vīlk-a-kalnis**, **Vīlk-ā-kalnis** kln. Vv; **Vīlk-a-kálnis** pklm. Ss; **Vīl-kalnis** (< *Vīlk-kalnis) kln. Lbv: pvd. *Vīlkas* arba liet. *vīlkas* „panašus į šunį plėšrus miško žvėris (*Canis lupus*)“, *kálnas*; **Vīlk-margis** klv. Ss: pvd. *Vīlkas* arba liet. *vīlkas*, *márgas*.

II. Dariniai iš būdvardžių ir daiktavardžių

Būdvardinių leksemų oronimuose užfiksuota apie 18. Su jomis sudarytų darinių yra apie 70: **Āštr-i-kalnis** 2 kln. Krsn: liet. *aštrūs*, -i „stipriai veikiantis jutimo organus [...]“, plg. liet. *aštriai* „turintis smailų ar gerai pjaunantį galą“, *kálnas*; **Aukšt-ā-dvaris** kln. KzR: liet. *áukštas*, -à „turintis didelį aukštį, didelį mastą nuo apačios į viršų“, *dvāras*; **Áukšt-a-kalnis** 4 kln. Gdl, kln. Lbv; **Aukšt-ā-kalnis** kln. Gdl, Klvr, Ldvn; **Aukšt-a-kalnis** kln. Gdl; **Aukšt-ī-kalnis** kln. Lbv: liet. *áukštas*, -à „turintis didelį aukštį, didelį mastą nuo apačios į viršų“, *kálnas*; **Balt-kalnis** kln. Ss: liet. *báltas*, -à „šviesus [...]“, *kálnas*; **Daūb-u-kalnis** kln. Lbv: liet. *daubus, -i ar pan., plg. liet. *daubà* „slėnys, klonis, griovà“, dar plg. liet. *daūbti*, -ia, -ė „duobti, skobti“, *kálnas*; **Dīdž-ia-kalnis** kln. Krsn: liet. *dīdis*, -i; *dīdelis*, -ė „žymus savo apimtimi, stambus“, *kálnas*; **Dub-iā-kalnis** kln. Lbv: liet. *dubūs*, -i „įdubęs, įduobtas, gilus“, *kálnas*; **Geležn-kalnis** kln. Mrj: liet. *geležinis*, -ė „labiausiai paplitęs gamtoje metalas (*Fe*), iš kurio daromi įrankiai, ginklai ir kita“, *kálnas*; **Īlg-a-kalnis** kln. Gdl; **Īlg-a-kalnis** kln. Prn: liet. *īlgas*, -à „kas tęsiasi į ilgumą, toli (erdvėje)“, *kálnas*; **Īlg-a-kampis** klv. KzR: liet. *īlgas*, -à, liet. *kaūpas*; **Kreiv-ā-kalnis** kln. Igl: liet. *kreivās*, -à „netiesus, kumpas, sukrypęs“, *kálnas*; **Moln-kalnis** kln. Ss: liet. *molinis*, -ė „padarytas iš molio“, *kálnas*; **Ōps-a-kalnis** kln. Lbv: liet. *ōpsas*, -à „piestu stovintis“, **Pūst-a-kalnis** kln. Gdl, Ldvn; **Pūst-a-kalnis** kln., klv. Vv: sl. *pūstas*, -à „dykas, be nieko, tuščias“, plg. sl. *pūstas* „nuniokota, sugriauta, apleista vieta“, *kálnas*; **Raudon-a-kalnis** || **Raudon-kalnis** kln. Igl; **Raudón-kalnis** 6 kln. Gdl, 2 kln. Klvr, Krsn, kln. Lbv, Ldvn, Mrj; pklm. Klvr; **Raudon-kalnis** kln. Gdl, Igl, 2 kln. Klvr, kln. Krsn, 2 kln. Prn, kln. Šil; klv. Krsn: liet. *raudónas*, -a „rusvas į rausvumą“, *kálnas*; **Slog-ī-kalnis** kln. Ldvn: liet. *slogūs*, -i „tvankus, varginantis, slegiantis“, *kálnas*; **Smail-a-kalnis** 2 kln. Lbv; **Smail-a-kalnis** kln. Klvr; **Smail-ā-kalnis** || **Smail-iā-kalnis** kln. Ldvn; **Smail-iā-kalnis** 2 kln. Ldvn; **Smail-ī-kalnis** kln. Lbv: liet. *smailas*, -à, *smailūs*, -i „į galą smarkiai sulaibėjęs“, *kálnas*; **Smailn-pečius** kln. Vv: liet. *smalnis*, -ė „skirtas smalai (degutui) laikyti“, sl. *pėčius*; **Smailn-petis** kln., klv. KzR: liet. liet. *smalnis*, -ė, sl. *pėčius*; **Šalt-ā-kalnis** kln. Ss; **Šalt-ī-kalnis** kln. Gdl, Ldvn: liet. *šáltas*, -à „negyvas, sustingęs; greitai išylantis, šaltiniuotas (apie dirvožemį)“, plg. liet. *šáltis* „šaltas, žemos temperatūros oras; šaltumas“, *kálnas*; **Šált-ravas** kln. Lbv: liet. *šáltas*, -à, plg. *šáltis* „šaltumas“, sl. *rāvas*; **Žal-ia-kalnis**, **Žal-iā-kalnis** kln. Klvr: liet. *žālias*, -iā „žaliuojantis“, *kálnas*.

III. Darinys iš skaitvardžio ir daiktavardžio užrašytas vienas: **Šeš-ia-grašis** kln. Klvr: liet. *šeši*, *šėšios* „skaičius ir kiekis“, skol. *grāšis*.

IV. Dariniai iš veiksmažodinių formų ir daiktavardžių

Veiksmažodinių leksemų, užfiksuotų oronimuose, kiekybinis santykis su jomis sudarytais dariniais yra apylygis 5 : 6: **Badž-io-kalnis** kln. Gdl – sietina su liet. *badžióti*, -iója, -iója

„badyti, bedžioti“, *kálnas*; ***Brašk-ā-kalnis*** kln. Krsn – sietina su liet. *braškėti, brāška, -ėjo* „išduoti lūžimo garsą, treškėti, tratėti, poškėti; girgždėti“, *kálnas*; ***Muš-kalnis*** kln. Vv – sietina su liet. *mūšti, -a, -ė (-o)* „kulti (spragilais); plūkti; kalti (metala, pinigus)“, *kálnas*; ***Šik-a-kálnė*** kln. Lbv; ***Šik-a-kalnis*** kln. Lbv – sietina su liet. *šikti, -a, -o* „tuštintis, laukinėtis“, *kálnas*; ***Šiur-ā-kalnis*** kln. Ldvn: liet. *(nu)šiūrėti, (nu)šiūra, -o* „sumenkėti, nuskursti“, plg. liet. *šiurėti, šiūra, -ėjo* „būti pašiurusiam, pasišiaušusiam“, *kálnas*.

[vertinus sudurtinius oronimus pagal kalbos dalis, iš kurių gali būti abiejų sandų leksemos, aiškėja produktyviausi darybos modeliai. Kaip rodo kalbinė analizė, Marijampolės apskrityje dūriniai dažniausiai padaromi iš dviejų daiktavardžių (~80%). Iš jų ~67% kai pirmojo sando leksema yra bendrinis daiktavardis ir ~33% – tikrinis daiktavardis. Antrieji pagal darumą yra būdvardžio ir daiktavardžio dariniai (~18%). Reti ar net pavieniai dariniai iš veiksmažodinių formų ir daiktavardžio (~1,5%) bei skaitvardžio ir daiktavardžio (~0,25%) (1 lentelė).

1 lentelė. **Sudurtinių oronimų analizė kilmės požūriu**

Dūriniai pagal kilmę	Kiekybinė išraiška	Procentinė išraiška
Iš bendrinių žodžių	276	71
Iš kitų vietovardžių	3	1
Iš asmenvardžių ir apeliatyvinių asmenų pavadinimų	96	25
Galimos dvejopos kilmės	11	3
Iš viso	386	100

Iš 1 lentelės aiškėja, kad Marijampolės apskrityje daugiausia dūrinių yra padaroma iš bendrinių žodžių (~71%), beveik dviem trečdaliais mažiau (~25%) – iš asmenvardžių ir apeliatyvinių asmenų pavadinimų; fiksuoti pavieniai atvejai (~1%), kada pirmųjų sandų leksemų kilmės šaltinis – kiti vietovardžiai.

Kadangi dūriniai yra determinatyviniai dariniai, kurių pirmasis dūrinio sandas apibrėžia, pažymi antrąjį, tai dėmesys krypta į antrąjį, apibrėžiamąjį. [vertinus dūrinių antruosius sandus, paaiškėjo, kad jais visada eina bendriniai daiktavardžiai: 1) įvairūs fiziografiniai, topografiniai terminai (*balà, kálnas, kalvà, laũkas, píeva, raĩstas*), 2) su žmogaus aplinka, veikla ar pan. susiję objektų ir kt. pavadinimai (liet. *daržas* „žemės sklypas prie sodybos daržovėms“, liet. *dirvónas* „apleista, nederbama, sužėlusi dirva“, liet. *duobė* „iškasta ar šiaip įdubusi vieta žemėje“, liet. *dvāras* „[...] dvarininko ūkis, sodyba“, liet. *grāšis* „įvairiais laikais įvairios vertės pinigas“, liet. *kaĩmpas* „kraštas, šalis; pusė“, liet. *lĩzdas* „kiaušinių dėjimo, perėjimo ir vaikų auginimo vieta“, liet. *mārgas* „žemės matas“, liet. *olà* „žvėrelių ar paukščių urvas, landa“, liet. *nũgara* „liemens dalis nuo sprando iki kryžkaulio; užpakalinė ar viršutinė daikto dalis“, sl. *pěčĩus* „krosnis patalpai šildyti, maistui virti, kepti, duonkepė“, liet. *pušĩs* „visada žaliuojantis medis su žaliais spygliais ir apvaliais kankorėžiais (*Pinus*)“, sl. *rāvav* „griovys“, liet. *salà* „iš visų pusių vandens apsuptas sausumos plotas“, liet. *šĩlas* „smėlynuose augantis aukštų, tiesių spygliuočių (ppr. pušų) miškas“, liet. *tākas* „specialus (ppr. pažymėtas) ruožas, tarpas, kuriuo judama“, liet. *varťai* „didelės suveriamos durys“, liet. *vietà* „plotas, erdvė, kurioje kas yra ar vyksta“). Su pastarosiomis leksemomis antruosiuose sanduose oronimai dažniausiai būna metaforiniai (plg. Vanagas, 1973, p. 213).

2 lentelė. Sudurtinių oronimų antrųjų sandų produktyvumas

Antrieji sandai	Kiekybinė išraiška	Procentinė išraiška
-bal-	2	0,5
-darž-	2	0,5
-dirvon-	1	0,25
-duob-	1	0,25
-dvar-	1	0,25
-graš-	1	0,25
-kaln-	344	89
-kalv-	1	0,25
-kamp-	1	0,25
-lauk-	1	0,25
-līdz-	1	0,25
-marg-	1	0,25
-ol-	1	0,25
-nugar-	5	1,25
-peč-	5	1,25
-piev-	4	1
-puš-	1	0,25
-raist-	2	0,5
-rav-	2	0,5
-sal-	2	0,5
-šil-	1	0,25
-tak-	1	0,25
-vart-	1	0,25
-viet-	4	1

Iš 2 lentelės matyti, kad Marijampolės apskrityje, beje, kaip ir visoje Lietuvoje (plg. Vanagas, 1973, p. 213), produktyviausi dūriniai yra su leksema *kálnas* antrajame sande (~89%), kitos leksemos (*balà, daržas, nùgara, pėčius, pėeva, raistas, rãvas, salà, vietà*) labai retos (produktyvumas svyruoja nuo ~0,5% iki ~1,25), dar kitos (*dirvonas, duobė, dvãras, grãšis, kalvà, kaĩpas, laũkas, lĩzdas, mãrgas, olà, pušis, šĩlas, tãkas, vartai*) pavienės (~0,25%).

Atlikus tarpukario Lietuvos anketų vienos apskrities didžiausios darinių grupės – sudurtinių oronimų – analizę svarbiausiais visų tikrinių žodžių tyrimo požūriais, galima daryti išvadas.

IŠVADOS

Tyrimo duomenimis, Marijampolės apskrities sudurtiniai oronimai dažniausiai padaromi iš dviejų daiktavardžių (~80%): dažniausi atvejai, kai pirmojo sando leksema – bendrinis daiktavardis (~67%), rečiau – onimas (~33%). Retesni dariniai iš būdvardžio ir daiktavardžio (~18%). Itin reti ar net pavieniai darybos modeliai *veiksmazodinė forma + daiktavardis* (~1,5%) ir *skaitvardis + daiktavardis* (~0,25%).

Įvertinus tiriamo arealo sudurtinių oronimų pirmuosius sandus kilmės požūriu, nustatyta, kad didžioji dalis (~71%) dūrinų yra apeliatyvinės kilmės, beveik dviem trečdaliais mažiau

(~25%) – asmenvardinės. Tik pavieniai atvejai (~1%) liudija sudurtinių oronimų pirmųjų sandų vietovardinę kilmę.

Antrieji oronimų sandai visais atvejais yra kilę iš bendrinių žodžių: apie 92% iš įvairių fiziografinių, topografinių terminų, nusakančių tiriamo arealo vietos geografinę situaciją, ir apie 8% iš kitų su žmogaus aplinka, veikla ar pan. susijusių objektų pavadinimų.

Ypač daug yra dūrinių su leksema *kálnas* antrajame sande (~89%). Tai liudytų, kad lygumų vietovėse kiekviena aukštesnė vieta galėjo būti pavadinama kalnu.

Gauta 2006 06 08
Parengta 2006 07 13

Lokalizacijos nuorodų sutrumpinimai

- Brb – Balbiėriškis (Prienu r.)
- Gdl – Gudėliai (Marijampolės sav.)
- Igl – Igliškėliai (Marijampolės sav.)
- Jrgž – Jūrgežeriai (Kalvarijos sav.)
- Klvr – Kalvarijà (Marijampolės sav.)
- Krsn – Krosnà (Lazdijų r.)
- KzR – Kazlų Rūdà
- Lbv – Liubāvas (Kalvarijos sav.)
- Ldvn – Liudvināvas (Marijampolės sav.)
- Mrj – Marijampolė
- Prn – Priėnai
- Smn – Siėninas (Alytūs r.)
- Ss – Sasnavà (Marijampolės sav.)
- Šil – Šilavótas (Prienu r.)
- Vv – Veiveriai (Prienu r.)

Kiti sutrumpinimai

- aukšt. – aukštuma
- kln. – kalnas
- klv. – kalva
- liet. – lietuvių
- pklm. – pakiluma
- plg. – palygink
- ppr. – paprastai
- pr. – prūsų
- skol. – skolinys
- sl. – slavizmas
- v. – vardas
- vnt. – vienetai
- vok. – vokiečių
- žr. – žiūrėk

Šaltinių sutrumpinimai

- IAK – LKI Vardyno skyriaus istorinių asmenvardžių kartoteka.
- LHEŽ – *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas*, red. A.Vanagas, V., 1981.

- LKŽ – *Lietuvių kalbos žodynas* 1–20, V., 1956–2002.
 LPŽ – *Lietuvių pavardžių žodynas* 1–2, red. A. Vanagas, V., 1985, 1989.
 SNP – *Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych* 1–10, wydał K. Rymut, Kraków, 1992–1994.
 WSPR – *Wielki słownik polsko-rosyjski*, Warszawa–Moskwa, 1967.

Literatūra

- Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. V. Ambrazas (red.), Vilnius, 1996.
 L. Bilkis. Lietuvių helonimai: termino teikimas, sąvoka, vieta toponiminėje sistemoje. *Lituanistica*. V., 1997. T. 1. Sąs. 29. P. 35–57.
 L. Bilkis. *Lietuvių priesaginės darybos helonimai*. Daktaro disertacija. Vilnius, 1998.
 M. V. Biryła. *Беларуская антрапанімія*. Мінск, 1969.
 N. Gaivenis, S. Keinys. *Kalbotyros terminų žodynas*. Kaunas, 1990.
Glossary of Terms for the Standardization of Geographical Names. New York, 2002.
 M. Gottschald. *Deutsche Namenkunde*. Berlin, 1954.
 LKE – *Lietuvių kalbos enciklopedija*. Vilnius, 1999.
 V. Maciejauskienė. Dėl lietuvių pavardžių vertinimo darybos požūriū. *Acta linguistica lithuanica / Lietuvių kalbotyros klausimai*. V., 2001. Vol. 44. P. 167–187.
 V. Maciejauskienė. „Lietuvos vietovardžių žodynas“: pobūdis ir sandara. *Lituanistica*. V., 2002. T. 2. Sąs. 50. P. 102–117.
 V. Maciejauskienė. Lietuvių vietovardžiai – visuomenei ir mokslui. *Kalbos kultūra*. V., 2002. 75. P. 56–65.
 V. Mažiulis. *Prūsų kalbos etimologijos žodynas*. Vilnius, 1988. T. 1.
 I. Mickienė. *Telšių rajono toponimų daryba*. Daktaro disertacija. Kaunas, 2001.
 I. Mickienė. Hodonimų, užrašytų Telšių krašte, darybos apžvalga. *Žmogus kalbos erdvėje* (Mokslinių straipsnių rinkinys). Kaunas. 2002. P. 94–97.
 N. V. Podolskaja. *Словарь русской ономастической терминологии*. Москва, 1978.
 M. Razmukaitė. Lietuvos sudurtinių oikonimų darybos bruožai. *Acta linguistica lithuanica / Lietuvių kalbotyros klausimai*. V., 2002. Vol. 46. P. 121–130.
 A. V. Superanskaja. *Общая теория имени собственного*. Москва, 1973.
 D. Sviderskienė. Marijampolės apskrities Marijampolės valsčiaus vietovardžių darybos ir kilmės polinkiai. *Acta linguistica lithuanica / Lietuvių kalbotyros klausimai*. V., 2005. Vol. 52. P. 91–118.
 V. Šmilauer. *Úvod do doponomastiky*. Praha, 1963.
 S. Tarvydas. *Lietuvos vietovardžiai*. Vilnius, 1958.
 V. Urbutis. *Žodžių darybos teorija*. Vilnius, 1978.
 V. Vaitkevičiūtė. *Lenkų-lietuvių kalbų žodynas*. Vilnius, 1979.
 A. Vanagas. *Lietuvos TSR hidronimų daryba*. Vilnius, 1970.
 A. Vanagas. Структурно-словообразовательный анализ названий гор Литвы. *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai*. V., 1973. Ser. A. T. 3(44). P. 209–219.

Dalia Sviderskienė

BERGNAMEN VOM BEZIRK MARIJAMPOLE

Zusammenfassung

Die Oronimen in Litauen wurden während der Zwischenkriegszeit in 13 Verwaltungskreisen von Marijampole fixiert: Balbieriskis, Gudeliai, Igliskeliai, Kalvarija, Kazlu Ruda, Krosna, Liubavas, Liudvinavas, Marijampole, Prienai, Sasnava, Silavotas und Veiveriai. Für Benennungen der Erhebungen, Berge, Hügel, Berghügel und andere Einheiten der Ortsnamen verwendet man internationalen Terminus *Oronimen*, *Oronim*. Litauische Entsprechung dieses Terminus ist *Bergname* (-n). Es gibt insgesamt 800 notierte Bergnamen. Erstmal publiziertes Material wurde im Wortbildungsaspekt nach A.Vanagas vorgeschlagter struktur-grammatischen Klassifikation erforscht (Vanagas, 1970, s. 21–27). Die Bergnamen wurden in primäre und sekundäre, diese in flexivische, suffixale, präfixale, zusammengesetzte Ableitungen und durch eine Wortgruppe bezeichnete Oronimen eingeteilt. Es wurde klar, daß zusammengesetzte Bergnamen ein produktivstes Konstrukt im Sprachareal Litauens ist, etwa 47%. Deshalb beschlossen wir uns auf gründliche Sprachanalyse in diesem Artikel. Die anderen Bildungstypen werden im künftigen Artikel auf Rücksicht genommen werden.

Zusammengesetzte Oronimen können: I) aus 2 Substantiven gebildet werden; II) aus einem Adjektiv + Substantiv; III) aus Numerale + Substantiv; IV) aus Verb + Substantiv. Die erste Gruppe der Bergnamen teilt man auch in Untergruppen: 1) Augend (die erste Komponente) besteht aus Gattungsnamen; 2) Augend ist ein Personennamen oder apelativische Personenbenennung; 3) Augend ist ein Ortsname; 4) Augend kann bistabile Abstammung sein.

Für Sprachareal der Bergnamen sind auch Zusammensetzungen aus zwei Summanden (Komponente) charakteristisch. Sie sind Determinativen aus zwei selbständigen Lexemen, doch nicht die Zusammensetzungen aus Strukturwörter.

Nach den Angaben der Analysis kann man solche Schlussfolgerungen ziehen:

1. Zusammengesetzte Bergnamen aus 2 Substantiven bilden den größten Teil, etwa 80%. Erste Komponente ist Gattungsname etwa in 67% fixiert. Augend besteht aus Eigennamen in 33% der zusammengesetzten Bergnamen. Selten verwendete zusammengesetzte Oronimen bestehen aus Adjektiv + Substantiv, etwa 18%. Besonders selten oder vereinzelt sind Verb + Substantiv Oronimen, etwa 1,5% und Numerale + Substantiv zusammengesetzte Bergnamen, etwa 0,25%.

2. In der Hinsicht der Abstammung der Bergnamen im Verwaltungskreis von Marijampole wurde festgestellt, daß größte Teil, etwa 71% der Zusammensetzungen apelativischer Stammgruppe sind; etwa 25% haben ihren Stamm von einem Personennamen. Nur einzelne Fälle, etwa 1% zeugen vom Stamm aus einem Ortsnamen. Addend (zweite Komponente) von den Bergnamen ist in jedem Fall von einem Gattungsnamen abgebildet, etwa 92% der Wörter sind verschiedene physiographische, topographische Termini und nur 8% andere Begriffe.